

Університет менеджменту освіти
Національної академії педагогічних наук України
Всеукраїнська громадська організація
«Арт-терапевтична асоціація»

ПРОСТІР АРТ-ТЕРАПІЇ

Збірник наукових праць
Спеціальний випуск

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації КВ № 17048-5818ПР від 02.02.2010

Арт-терапевтична
АСОЦІАЦІЯ

Київ – 2018

УДК 159.9

ББК 84.5

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої Ради ДВНЗ «УМО»
(Протокол № 7 від 19 вересня 2018 року)*

Редакційна колегія

*П.В. Лушин, доктор психол. наук (гол. ред.);
А.П. Чуприков, заслужений діяч науки і техніки України,
дійсний член МКА, д-р мед. наук (заст. гол. ред.);
В.О. Татенко, Т.М. Титаренко – члени-кореспонденти
НАПН України, доктори психологічних наук;
О.І. Бондарчук, О.А. Бреусенко-Кузнєцов, В.О. Васютинський,
Н.Ю. Волянюк, П.П. Горностай, Г.М. Ложкін, Ю.О. Приходько,
Н.Ф. Шевченко – доктори психол. наук;
О.Л. Вознесенська, Л.В. Мова, О.М. Скар –
кандидати психологічних наук*

У статтях збірника розкрито сутність арт-терапії як специфічного виду психотерапевтичного діяння, окреслено сучасний досвід розвитку арт-терапевтичної практики та властивого арт-терапії бачення людини і світу. Спеціальний випуск підготовано за результатами імплементації учасниками матеріалів семінарів з подолання психотравми, які відбулися в 2017 році в Україні в межах проекту «Подолання психотравми та профілактика ПТСР у дітей та підлітків заради майбутнього України» за участю фахівців stART international e.V. Проект реалізується Німецько-українсько-білоруським товариством «Європа без кордонів» за підтримки Centrum für internationale Migration und Entwicklung за дорученням уряду Німеччини.

© ДВНЗ «УМО» НАПН України, 2018

© Арт-терапевтична асоціація, 2018

Простір арт-терапії: заради майбутнього України

Видання традиційно присвячено проблемам теоретичної та методологічної будови арт-терапії (перша рубрика), опису авторських методик та живої практики арт-терапевтичного діяння (друга рубрика). Збірник є узагальненням досвіду імплементації учасниками матеріалу семінарів з подолання психотравми, які відбулися в межах проекту «Подолання психотравми та профілактика ПТСР у дітей та підлітків заради майбутнього України» (4-8 червня – м. Київ, 8-12 липня – Слов'янськ, 27-31 серпня 2017 р.– м. Одеса) за участю фахівців stART international e.V. Проект реалізується Німецько-українсько-білоруським товариством «Європа без кордонів» за підтримки Centrum für internationale Migration und Entwicklung за дорученням уряду Німеччини.

У статтях знайшли висвітлення такі наступні питання, як: використання групових арт-терапевтичних форм роботи у подоланні наслідків психотравми особистості; можливості застосування арт-терапії в системі освіти для стабілізації психоемоційного стану дітей; психокорекція ПТСР в учасників чи свідків бойових дій, потенціал арт-терапії у роботі з конфліктами; арт-терапія як засіб профілактики та корекції посттравматичних стресових розладів, ін. Узагальнено досвіду надання допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Подано модифікацію арт-терапевтичної методики «Пташка в печері», що застосовується як засіб психологічної адаптації вимушених переселенців та СЖО. Представлено аналіз досвіду використання арт-методики «Груповий малюнок вулиці з розповіддю» у роботі з клієнтами, які зазнали психічної травми. Презентовані практичні розробки арт-терапевтичних методик щодо подолання кризових станів і посттравматичних проявів особистості. Розглянуто спільний груповий малюнок як варіант арт-соціометрії в підлітковій групі. Презентовано низку арт-терапевтичних методик, що застосовуються у роботі з почуттями й емоціями та ін..

Голова редакційно-видавничого відділу
ВГО «Арт-терапевтична асоціація»,
кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник

О.М. Скар

ПРАКТИКА АРТ-ТЕРАПІЇ, АВТОРСЬКІ МЕТОДИКИ ТА КЛІНІЧНІ ВИПАДКИ

УДК 159.1

АРТ-ТЕРАПІЯ В РОБОТІ З КОНФЛІКТАМИ ТА МИРОТВОРЕННІ

Вознесенська Олена,

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України,
член ради правління ГС «Національна психологічна асоціація»
президент ВГО «Арт-терапевтична асоціація» (Київ)*

У статті представлено досвід використання методичних засад семінарів «Подолання психотравми: арт-терапія, альтернативні методи вирішення конфліктів, педагогічно-терапевтична підтримка у надзвичайному стані», що відбулися в межах проекту «Подолання психотравми та профілактика ПТСР у дітей та підлітків заради майбутнього України» (4-8 червня – м. Київ, 8-12 липня – Слов'янськ, 27-31 серпня 2017 р. – м. Одеса) за участю фахівців stART international e.V.. Проаналізовано тренінг «Арт-терапевтичні техніки у вирішенні конфліктів і миротворенні» проекту «Голос жінки має силу», що реалізується громадською організацією «Фундація прав людини» (Human Rights Foundation) та фінансується Інститутом міжнародних культурних зв'язків (Institut für Auslandsbeziehungen) коштами Міністерства закордонних справ Німеччини (Auswärtiges Amt). Доведено доцільність використання методів арт-терапії та драматерапії в миротворенні та подоланні наслідків психотравматизації в умовах воєнних конфліктів.

Ключові слова: арт-терапія, медіа-арт-терапія, драматерапія, миротворення, конфлікт, психічна травма.

В статье представлен опыт использования методических основ семинаров «Преодоление психотравмы: арт-терапия, альтернативные методы решения конфликтов, педагогично-терапевтическая поддержка в чрезвычайном положении», которые состоялись в рамках проекта «Преодоление психотравмы и профилактика ПТСР у детей и подростков для будущего Украины (4-8 июня – г. Киев, 8-12 июля – г. Славянск, 27-31 августа 2017 г. – г. Одесса). Проанализировано тренинг «Арт-терапевтические техники в разрешении конфликтов и миротворчестве» проекта «Голос женщины имеет силу», который реализуется общественной организацией «Фундация прав человека» (Human Rights Foundation) и финансируется Институтом международных культурных связей (Institut für Auslandsbeziehungen) деньгами Министерства иностранных дел Германии (Auswärtiges Amt). Доказано целесообразность использова-

ння методів арт-терапії, драматерапії та медіа-арт-терапії в миротворчестві та подоланні наслідків психотравматизації в умовах воєнних конфліктів.

Ключеві слова: арт-терапія, медіа-арт-терапія, драматерапія, миротворчество, конфлікт, психическая травма.

The article presents the experience of using the methodological principles of the seminars «Overcoming psychotrauma: art therapy, alternative methods of conflict resolution, pedagogical and therapeutic support in a state of emergency» that took place within the framework of the project «Overcoming psychotrauma and prevention of children's and adolescents' PTSD for the future of Ukraine» (June 4-8, Kyiv, July 8-12, Slavyansk, August 27-31, 2017, Odessa) with the participation of faculty members of StART International e.V. An analysis was made for the training «Art Therapy Techniques for Conflict Resolution and Peacemaking» in the «Women's Voice has a Power» project, implemented by the Human Rights Foundation and funded by the Institute for International Cultural Relations (Institut für Auslandsbeziehungen) by means of the Ministry of Foreign Affairs of Germany (Auswärtiges Amt). Proved the expediency of using art therapy and drama therapy methods in peacemaking and overcoming the effects of psychotraumatization in the context of military conflicts.

Key words: art therapy, media art therapy, drama therapy, peacemaking, conflict, mental trauma.

Проблема. Зрозуміло, що за будь-яких особистих обставин в останні чотири роки війни всі українці переживають травматичні події. Ми всі знаходимося в хронічній шоківій травмі – колективній травмі – подіях і переживаннях, які сприймаються не як унікальні, а як масові, поділені з великою кількістю людей. Суспільство, що зазнало такої травми, відчуває зміни в сприйнятті навколишнього світу, емоційному стані та поведінці. Люди втрачають звичну впевненість у власній безпеці, довіру до політичних лідерів, державних інституцій.

В умовах таких випробувань для суспільства відбувається трансформація цінностей і зміна уявлень про себе та інших, про своє місце в світі, систему суспільних відносин – *криза соціальної ідентичності* великої частини населення. Десятки та сотні тисяч вимушених переселенців досі шукають своє місце в соціальному житті місцевих громад. Місцеві жителі з недовірою сприймають приїжджих, що створює невидимі соціальні межі для переселенців. Соціокультурної адаптації потребують як самі внутрішні мігранти, так й місцеві мешканці. Міжгрупові конфлікти є звичними в суспільстві в умовах колективної травматизації. У цьому процесі важливими є встановлення позитивних зв'язків між осередками, мотивація до участі в соціальному і культур-

реагування за три дні роботи. Крім того, учасникам було запропоновано вправу «Шишка» з проговорюванням того, що об'єднує з конкретним учасником, і передачею йому шишки. Важливим на цьому етапі було висловлення вдячності, примирення одне з одним, усвідомлення емоційної спільності та прощання з групою.

Висновок. Отже, у роботі з вирішення конфліктів та миротворення арт-терапія в широкому значенні як метод зцілення за допомогою мистецтва виявила себе адекватним методом, тому що надає можливості вивільнити витісненні емоції, отримати задоволення від самого процесу творчості, ресурс, вдовольнити потреби людини бути творцем свого життя та будувати нові життєві стратегії та моделі поведінки, створює умови для розвитку взаємопідтримки, толерантності один до одного та особистісної гнучкості, що сприяє процесам усвідомлення й адекватної оцінюванню своїх почуттів, спогадів, переживань.

В тренінгу завдяки використанню методології, запропонованої фахівцями sTART international e.V. було реалізовані завдання: усвідомлено учасниками власних ресурсів і спільності з іншими в умовах суспільних протистоянь; досліджено на власному практичному досвіді різні форми взаємодії; налагоджено взаємодію в командах і усвідомлено кожним внеску кожного у спільну роботу; відреаговано гнів, образи та інші почуття, що виникають під час конфлікту; набуто навички екологічного вираження почуттів; сформовано якості чутливості та рефлексії щодо взаємодії з партнером, уміння виражати себе. В результаті тренінгу більшість учасників запропонували власні ідеї миротворчих проєктів, що є метою проєкту «Голос жінки має силу», що реалізується громадською організацією «Фундація прав людини» (Human Rights Foundation) та фінансується Інститутом міжнародних культурних зв'язків (Institut für Auslandsbeziehungen) коштами Міністерства закордонних справ Німеччини (Auswärtiges Amt).

Література:

1. *Вознесеньська О.Л., Сидоркіна М.Ю.* Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесеньська, Марина Сидоркіна. – К.: Золоті ворота, 2016. – 202 с. – Вид. 2е: випр. та доповн.
2. *Вознесеньська О.Л.* Ресурси арт-терапії на допомогу вимушеним переселенцям. Практичний посібник / О.Л.Вознесеньська. – К.: Human Rights Foundation, 2015. – 50 с.
3. *Вознесеньська О.* Використання акварелі у тристадійній роботі з подружжям / Вознесеньська Олена // Простір арт-терапії: Зб. наук. ст. / УМО, 2012, ГО «Арт-терапевтична асоціація», 2012; Редкол.: Лушин П.В., Чуприков А.П. та ін. – К.: Золоті ворота, 2012. – Вип. 12 (12). – С. 65-79.

4. *Энциклопедический словарь з арт-терапії / О.Л. Вознесенська, О.М. Скар, О.А. Бреусенко-Кузнецов, О.О. Деркач, Л.В. Мова та ін.; [за заг. наук. ред. О.Л. Вознесенської, О.М. Скар]. – К. : Видавець ФОП Назаренко Т. В., 2017. – 312 с.*
5. *Клауд Г., Таунсенд Д.* Дети: границы, границы... : пер. с англ.: И. Стариковская / Генри Клауд, Джон Таунсенд. – М.: Триада, 2001. – 101 с.
6. *Ковальчук Е.* Мастер-класс «Монотипия» / Евгений Ковальчук.; [Электронне джерело]. – Режим доступу : www.tigelclub.ru/index.php?id=204.
7. *Преодоление травмы у детей и подростков – ради будущего Украины / stART international e.V. emergency aid for children.* – [Электронне джерело]. – Режим доступу: www.start-international.org
8. *Ротенберг А.* Контейнирование и осознание / А. Ротенберг ; [Электронне джерело]. – Режим доступу : <http://www.yoga-profess.ru/article/586/>
9. *Савінов В. В.* Відновлювальні ефекти плейбек-театру у роботі з людьми, що переживають наслідки травматичних подій / Савінов В. В. // Психологічна допомога особистості в складних обставинах життєдіяльності : зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. семінару, 18 травня 2018 р., м. Чернівці [Електронний ресурс] / ред. кол.: Т.М. Титаренко (гол. ред.) та ін. – Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2018. – 154 с. – С. 140–143.
10. *Своя правда.* – [Електронне джерело]. – Режим доступу: www.youtube.com/watch?v=uJtCV0KfZGY
11. *Телесная психотерапия. Бодинамика: [пер. с англ.] / Ред.-сост. В.Б. Березкина-Орлова.* – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2010. – 409 с.
12. *Уманский Л.И.* Поэтапное развитие групп как коллектива / Л.И. Уманский // Коллектив и личность / Под ред. [Е.В. Шороховой, К.К. Платонова и др.] – М. : Наука, 1975. – С. 77–87.
13. *Шпарер И.* Введение в ориентированный на решение подход и системные структурные расстановки / Инза Шпарер ; [Пер. А. Соколова]. – М.: Институт консультирования и системных решений, 2011. – 192 с.
14. *Шульд Х., Хулсхоф Е.* Арт-терапевтический медиум: від проблеми до зцілення / Шульд Хелеен, Хулсхоф Егберт // Простір арт-терапії: образи, проблеми, ресурси: матеріали ІV Міжнародної науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, ЦППО АПН України, 1–2 березня 2007 р.) / За наук. ред. А.П. Чуприкова, В.А. Семиченко, О.А. Бреусенка-Кузнецова, О.Л. Вознесенської. – К., 2007. – С. 114
15. *Vettori, N.; Maran, T.; Andreatta, P.* Frühes Trauma – spätere Delinquenz? / Vettori, Nadia; Maran, Thomas; Andreatta, Pia / Die Bedeutung traumatischer Kindheit für delinquentes Verhalten in der Adoleszenz. – Februar 2018, 12. – Jahrgang, Heft 1. – Pp. 38-49. – DOI 10.21706/tg-12-1-38. – [Електронне джерело]. – Режим доступу : [//www.traumaundgewalt.de/article/tg_2018_01_0038-0049_0038_01](http://www.traumaundgewalt.de/article/tg_2018_01_0038-0049_0038_01)

ЗМІСТ

Простір арт-терапії: заради майбутнього України (Скнар О.)	3
ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПРОСТОРИ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ	
Корсунська В., Єхалова Л. Узагальнення досвіду надання допомоги внутрішньо переміщеним особам.....	4
Львов О., Жабко Н. Важливість профілактики та корекції посттравматичних стресових розладів. Арт-терапевтичний підхід: психологічні та психотерапевтичні аспекти.....	21
Молчанова О. Використання групових арт-терапевтичних форм роботи у подоланні наслідків психотравми особистості	42
Новикова Т. Необхідність інтеграції арт-терапії в систему освіти для стабілізації психоемоційного стану дітей України	54
Поспелова І. Психокорекція ПТСР у учасників чи свідків бойових дій підліткового віку	66
ПРАКТИКА АРТ-ТЕРАПІЇ, АВТОРСЬКІ МЕТОДИКИ ТА КЛІНІЧНІ ВИПАДКИ	
Вознесенська О. Арт-терапія в роботі з конфліктами та миротворенні.....	73
Галіцина Л. Пташка в печері, або арт-терапія як засіб психологічної адаптації вимушених переселенців та СЖО	97
Касумова О., Пономаренко О. Можливості застосування арт-терапевтичних методик «Груповий малюнок вулиці з розповіддю» та «Пташка в печері» з дітьми та дорослими для подолання впливу психічної травми	105
Луценко О. Спільний груповий малюнок як варіант арт-соціометрії в підлітковій групі	117
Пензюр О. Соціальна робота з психотравмою з використанням арт-терапевтичних методик	126
Реброва К. Арт-терапія у роботі з почуттями та емоціями	140

Простір арт-терапії : [Зб. наук. праць] / УМО, 2018, ВГО «Арт-терапевтична асоціація», 2018; [Редкол.: Лушин П.В., Чуприков А.П. та ін.]. – К. : Золоті ворота, 2018. – Спеціальний випуск. – 152 с.

У статтях збірника розкрито сутність арт-терапії як специфічного виду психотерапевтичного діяння, окреслено сучасний досвід розвитку арт-терапевтичної практики та властивого арт-терапії бачення людини і світу. Спеціальний випуск підготовано підготовано за результатами імплементації учасниками матеріалів семінарів з подолання психотравми, які відбулися в 2017 р. в Україні в межах проекту «Подолання психотравми та профілактика ПТСР у дітей та підлітків заради майбутнього України» за участю фахівців stART international e.V. Проект реалізується Німецько-українсько-білоруським товариством «Європа без кордонів» за підтримки Centrum für internationale Migration und Entwicklung за дорученням уряду Німеччини.

Для практичних психологів, психотерапевтів, соціальних працівників, спеціалістів суміжних наук, викладачів та студентів.

В статтях сборника раскрыта сущность арт-терапии как специфического вида психотерапевтического действовани, представлен современный опыт развития арт-терапевтической практики и свойственного арт-терапии видения человека и мира. Специальный выпуск подготовлен по результатам имплементации участниками материалов семинаров по перодолению психотравмы, которые состоялись в рамках проекта «Преодоление психотравмы и профилактика ПТСР у детей и подростков для будущего Украины (4-8 июня – г. Киев, 8-12 июля – г. Славянск, 27-31 августа 2017 г. – г. Одесса) при участии специалистов stART international e.V. Проект реализуется при поддержке Немецко-украинско-белорусским обществом «Европа без границ» Centrum für internationale Migration und Entwicklung по поручению правительства Германии.

Для практических психологов, психотерапевтов, социальных работников, специалистов смежных наук, преподавателей и студентов.

The articles collected in the Annual are devoted to specifics of art-therapy as a kind of psychotherapy. Contemporary experience of art-therapeutic practice development is narrowed. Art-therapeutic concept of human being and world is enlightened in the Annual. The special issue is devoted to presentation the results of implementation the materials of seminars, aimed to overcome psychotrauma, that took place in Ukraine, 2017, within the framework of the project «Overcoming psychotrauma and prevention of children's and adolescents' PTSD for the future of Ukraine» with the participation of faculty members of StART International e.V. A project is realizing by German-Ukrainian-Byelorussian by society «Europe without scopes» at support of Centrum für internationale Migration und Entwicklung on behalf of the government of Germany.

For psychologists, psychotherapists, social workers, experts in adjacent sciences, teachers and students.

Наукове видання

ПРОСТІР АРТ-ТЕРАПІЇ

**Збірник наукових праць
Спеціальний випуск**

Засновано в 2007 році

Періодичність – 2 випуски на рік

Верстка – *О.М. Скнар*

Обкладинка – *А.А. Миколенко*.

**Коректура та літературна редакція – *О.М. Скнар, Х.В. Шпак,
Л.В. Галіцина, О.Л. Вознесенська***

В оформленні обкладинці використано малюнок
О. Вознесенської, створений на тренінгах з подолання психо-
травми, які відбулися в межах проекту «Подолання психотравми
та профілактика ПТСР у дітей та підлітків: заради майбутнього
України» 4-8 червня 2017 року в м. Київ.

Надруковано з оригіналу-макета, виготовленого
у ВГО «Арт-терапевтична асоціація»

Підписано до друку 20.09.2018 р. Формат 84x108/32.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. друк. арк. 7.5. Обл.-вид. арк. . Тираж 600 пр.
